

طراحی الگوی تدوین راهبرد امنیت ملی با رویکرد بومی مبتنی بر الگوهای تجربی

قدیر نظامی پور^۱
شیرزاد برزگر لداری^۲

تاریخ دریافت: ۱۳۹۳/۱۰/۰۵

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۳/۱۱/۰۴

چکیده

الگوی تدوین راهبرد امنیت ملی، همچون نقشه راه، چراغ راهنما و چارچوبی است برای مسئولین عالی امنیت ملی، در جهت تدوین راهبرد امنیت ملی. در واقع داشتن یک سند راهبردی که بتواند پیش و کنش یک ملت را در حوزه امنیت ملی از کثرت به وحدت در آورد مسبوق است به داشتن «الگوی تدوین راهبرد» برای دستیابی به یک الگوی عمومی با رویکرد بومی. در حالی که سند راهبردی مدون وجود ندارد، استفاده از تجارب کشورهایی که در تدوین راهبرد، دارای سابقه طولانی هستند می‌تواند قسمتی از فرآیند مورد نیاز در این مورد را تکمیل کند. از این رو در این پژوهش اسناد امنیت ملی پنج بازیگر بین‌المللی مورد بررسی و تحلیل محتوایی مقایسه‌ای قرار گرفته، از آن موضوعات و مولفه‌های گوناگونی استخراج، سپس به منظور بومی سازی این عناصر و مولفه‌ها (با مد نظر عوامل بومی موثر در ساخت سند) آن را در قالب پرسشنامه به خبرگان و مدیران حوزه امنیت ملی کشور عرضه شده است تا میزان تاثیر، نوع تاثیر و ضرورت گنجاندن هریک از آن در الگوی بومی مشخص گردد. در فرایند پژوهش، گنجاندن بیست مولفه و عنصر در الگوی تدوین راهبرد امنیت ملی بومی ضروری دانسته شد، و الویت‌های هر یک نیز تعیین گردید.

کلید واژه‌ها: راهبرد امنیت ملی، سند راهبرد امنیت ملی، الگو بومی

۱- عضو هیأت علمی دانشگاه عالی دفاع ملی

۲- دانشجوی دکتری رشته امنیت دانشگاه عالی دفاع ملی

مقدمه

امنیت^۱ از حساس‌ترین مسائل یک کشور است و در عین حال نسبت به دیگر مسائل، ابهام، پیچیدگی و مشکلات بیشتری در درک آن وجود دارد. وجود برداشت‌های متفاوت و به دنبال آن، تصمیم‌گیری‌ها و اقدامات پراکنده، ناهمگون و بعضاً موازی، ضربه‌های جبران‌ناپذیری به اهداف و منافع امنیت ملی وارد می‌کند. از این رو طراحی راهبرد گامی است در جهت دستیابی نخبگان و مسوولین کشور به فهم و برداشت مشترک و اتفاق نظر در خصوص مسایل اساسی و حیاتی کشور که بقاء ملی^۲، استقلال، منافع و اهداف کشورها را تضمین می‌کند. به همین جهت همه کشورهای توسعه یافته جهان و بسیاری از کشورهای در حال توسعه، دارای سند راهبرد امنیت ملی می‌باشند؛ که برخی از آنها، این سند را پس از تدوین و تصویب، منتشر می‌کنند. این اسناد می‌تواند یکی از منابع مهم مطالعه در راستای دستیابی به الگوی تدوین راهبرد امنیت ملی با رویکرد بومی باشد. در واقع بررسی و تحلیل محتوای اسناد راهبرد امنیت ملی کشورهای جهان، به منزله استفاده از تجربه دیگران و گامی مؤثر در دستیابی به الگوی تدوین راهبرد امنیت ملی بومی است.

بیان مسئله

ایده تنگ نظرانه و به شدت محدود از امنیت ملی که فقط بر تهدیدات نیروی نظامی خارجی متمرکز باشد، جوابگوی پیچیدگی‌ها و معماهای امنیتی در جهان امروز نمی‌باشد. (ماندل، ۱۳۷۹: ۱۴ - ۱۵) فراخ‌نگری و دیدگاه موسع، تغییر ماهیت تهدیدات امنیتی، ضرورت برنامه‌ریزی روش مند برای تامین امنیت ملی را اجتناب‌ناپذیر کرده است. به همین دلیل دولت‌ها بسیاری (آمریکا، روسیه، هند، پاکستان و...) به فکر تدوین راهبرد امنیت ملی افتادند تا با برنامه‌ریزی و تلاش مدون و پیوسته برای پایش محیط امنیتی و شناسایی آسیب‌های داخلی و تهدیدات خارجی و با استفاده از منابع و امکانات بومی، امنیت ملی خود را تامین نمایند. جمهوری اسلامی ایران در طول حیات خود همواره با اشکال متنوعی از خطرات و تهدیدات (سخت و نرم) مواجه بوده است و هر روز نیز بر پیچیدگی، چند لایه شدن و تنوع آن افزوده می‌شود. به نظر نگارنده، جمهوری اسلامی ایران نیز برای مقابله با تهدیدات (سخت افزار محور و اجتماعی محور) که هر روز بر حجم، تنوع و پیچیدگی آن افزوده می‌شود، نیاز به تدوین راهبرد امنیت ملی^۳ دارد. چرا که اعتقاد بر این است بدون راهبرد مدون امنیت ملی نمی‌توان با انواع تهدیدات با ماهیت‌های متعدد و متنوع مقابله و امنیت ملی پایدار و با ثبات، برقرار کرد. علاوه بر این، نداشتن راهبرد امنیت ملی مدون، باعث اختلاف برداشت،

1. Security
2. National survival
3. National Security

عدم تفاهم و ناهماهنگی در سطوح عالی سیاست‌گذاری و اجرایی در حوزه امنیت ملی خواهد شد. اما واضح است تدوین راهبرد امنیت ملی نیازمند و مسبوق به داشتن الگو و قواره ای معین و مشخصی است، تا چون نقشه راه و چراغ راهنما، چارچوبی برای تدوین راهبرد امنیت ملی باشد؛ به عبارت دیگر، در گام اول برای تدوین راهبرد امنیت ملی، داشتن الگوی تدوین راهبرد امنیت ملی ضرورت می‌یابد.

جمهوری اسلامی ایران نیز از ابتدای تاسیس تا کنون در صدد بود تا با توجه به ویژگی‌ها خود، راهبرد امنیت ملی را در چارچوب اسناد بالادستی (قانون اساسی، تدابیر و فرامین امام خمینی (ره) و مقام معظم رهبری و اصول و ارزش‌های اعتقادی) تدوین کند، لیکن با بررسی و تحقیقات انجام گرفته، نگارندگان به هیچ سند مدونی دست نیافت، که نشان دهنده سند راهبرد امنیت ملی کشور باشد. این موضوع نشان دهنده عدم وجود الگو و قواره ای برای تدوین راهبرد نیز می‌باشد.

با توجه به عدم سابقه در راهبرد نویسی و نداشتن سند راهبردی مدون در جمهوری اسلامی ایران، استفاده از تجارب کشورهایی که در تدوین راهبرد، دارای سابقه طولانی هستند، می‌تواند، قسمتی از فرآیند مورد نیاز در این خصوص را تکمیل کند. اسناد امنیت ملی پنج‌بازیر، شامل فدراسیون روسیه، ایالات متحده آمریکا، آلمان، انگلیس و اتحادیه اروپا، بدین منظور در نظر گرفته شد که با مهندسی معکوس و تحلیل محتوایی مقایسه ایی آن می‌خواهیم کشف کنیم که این اسناد از جهات قواره، صورت‌بندی و سازماندهی شکلی، چگونه است؟ و نیز از لحاظ محتوایی، به چه متغیرها و مؤلفه‌ها در متن هر یک از این اسناد، توجه شده؟ و ارتباط بین این متغیرها چگونه است؟ حال اگر بخواهیم برای جمهوری اسلامی ایران الگوی تدوین راهبرد امنیت ملی را طراحی کنیم کدامیک از این مؤلفه‌ها و موضوعات را می‌توانیم در آن الگو به عنوان کسب تجربه از دیگران استفاده کنیم؟ در واقع حاصل بررسی محتوایی این اسناد و دستیابی به الگوی ترسیمی راهبرد امنیت ملی هر یک از این اسناد، می‌تواند ما را در دستیابی به الگوی تدوین راهبرد امنیت ملی با رویکرد بومی یاری رساند.

اهمیت و ضرورت تحقیق

جمهوری اسلامی ایران، برای تدوین راهبرد امنیت ملی خود، همانند دیگر کشورها، نیاز به الگوی تدوین راهبرد دارد که البته باید با توجه به ارزش‌ها، آرمان‌ها، منافع، ویژگی‌ها و وضعیت خود، آن را طراحی کند. کسب تجربه از کشورهایی که سالیان دراز در این عرصه فعال هستند می‌تواند ما را در رسیدن به طراحی الگوی راهبرد امنیت ملی با رویکرد بومی کمک کند. در خصوص اهمیت و ضرورت این کار موارد زیر شایان ذکر است:

- ۱- تولید و طراحی الگوی بومی تدوین راهبرد امنیت ملی، باعث تسریع در کار تدوین راهبرد امنیت ملی ج.ا.ا خواهد شد.
- ۲- طراحی الگوی بومی و متعاقب آن تدوین راهبرد امنیت ملی در چارچوب چنین الگویی، زمینه ایجاد وفاق در فرآیند تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری امنیتی را فراهم می‌نماید.
- ۳- تولید الگوی بومی، تفکر راهبردی را در کشور تقویت و باعث توسعه ادبیات امنیت ملی با صبغه علمی و روشمند خواهد شد.
- ۴- تولید و طراحی الگوی بومی، مسئولین امنیتی را از مراجعه به الگوهای غیر بومی بی‌نیاز می‌کند.
- ۵- تولید الگوی بومی، به نوعی باعث تقسیم کار بین نهادهای دخیل، روشمند شدن دیدگاه‌های مسئولین امنیتی و نظم آنها در جمع‌آوری اطلاعات برای تدوین راهبرد خواهد شد.
- ۶- همچنین عدم تولید الگوی تدوین راهبرد امنیت ملی ج.ا.ا سبب بخشی‌نگری، پراکندگی و احیانا عدم انسجام در تصمیم‌گیری‌های امنیتی خواهد شد.

پیشینه تحقیق

بر اساس بررسی‌ها و مطالعات انجام شده از دانشگاه عالی دفاع ملی، دانشگاه جامع امام حسین(ع)، تربیت مدرس، تهران و همچنین سایت‌های اینترنتی به‌خصوص ایران داک و دیگر مراکز علمی، پژوهشی و آموزشی، هیچ پژوهشی به‌عنوان مطالعه تطبیقی از اسناد امنیت ملی این کشورها (فدراسیون روسیه، آمریکا، آلمان، اتحادیه اروپا و انگلستان) به‌منظور کسب تجربه در طراحی الگوی تدوین راهبرد امنیت ملی جمهوری اسلامی موجود نمی‌باشد، لذا این پژوهش در نوع خود بدون سابقه و پیشینه است. با این وجود، تعدادی از پروژه‌ها، کتاب‌ها، رساله‌ها، مقالات علمی - پژوهشی و علمی - ترویجی مرتبط که می‌تواند ما را در مسیر پژوهش کمک نماید شناسایی و در زیر با توجه به محدودیت مقاله به‌ناچار به برخی از آن اشاره خواهد شد:

مقاله: الگوی طراحی استراتژی امنیت ملی در ج.ا.ا «گزارش پژوهشی»؛ پژوهشگر یا نویسنده: محمود

کلاهیچیان سال ۱۳۸۳

کتاب «استراتژی و روش‌های برنامه‌ریزی استراتژیک»، نویسنده: سعیده لطفیان، نشر دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی وزارت امور خارجه سال ۱۳۸۷

کتاب مدیریت راهبردی، نویسنده: دکتر ابراهیم حسن‌بیگی، انتشارات دانشگاه عالی دفاع سال ۱۳۹۰ و...

مفهوم‌شناسی

الگو: مدل یا الگو تصویری است که از واقعیت‌ها و روابط موجود آنها گرفته شده، نشانگر متغیرهای موجود، نحوه ارتباط آنها و نتایج حاصل از کنش و واکنش آنهاست. به عبارت دیگر، یک نمونه ساده شده از واقعیت‌ها است که کمک می‌کند تا هنگام طرح‌ریزی و تصمیم‌گیری، تمام عوامل و متغیرهای موثر و روابط آنها مورد توجه قرارگیرد. (دانش آشتیانی، ۱۳۷۰: ۴۵-۴۳)

راهبرد: برای موفقیت و دستیابی به اهداف یک نظام در محیط پر تلاطم و متغیر بین‌المللی، راهکارهایی لازم است تا نظام را از میان امواج خروشان تغییرات محیط عبور داده، به سلامت به نقطه امنی برساند. از این راهکارها و برنامه‌ها در ادبیات مدیریت، به نام «راهبرد» یاد می‌شود. (عصاریان نژاد، ۱۳۸۷: ۳۳)

راهبرد ملی: علم و فن به کارگیری و استفاده از قدرت سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، و... کشور در زمان صلح و جنگ برای تحقق هدف‌های ملی (مقدمی، ۱۳۸۱: ۴)

امنیت ملی: عبارت است از توانایی یک دولت در اعمال یا جلوگیری از تهدید نسبت به سه مولفه زیر:

۱- اعمال تهدید یا جلوگیری از تهدید نسبت به تمامیت ارضی

۲- اعمال تهدید یا جلوگیری از تهدید نسبت به جامعه

۳- اعمال تهدید یا جلوگیری از تهدید نسبت به رژیم (لی نور، جی مارتین، ۱۳۸۳: ۳۸-۳۹)

مولفه‌های الگو: عناصر مرتبطی هستند، که در یک تعامل متقابل و ترتب منطقی، الگو را شکل می‌دهند.

چارچوب نظری

باتوجه به این‌که الگوی تدوین راهبرد امنیت ملی در ادبیات راهبردی سابقه ندارد، از الگوهای مدیریت راهبردی به عنوان پایه نظری این مقاله استفاده شده است. با بررسی الگوهای مدیریت راهبردی مانند: (الگوی راهبرد اثربخش، مدل تلفیقی پیرس و رایبسون، مدل برایسون، علی احمدی و...)، صرف نظر از پارادایم‌ها و مکاتب مختلف مطرح شده (تجویزی، توصیفی، تلفیقی) با کمی اختلاف، در همه آنها عناصر و مولفه‌های زیر دیده می‌شود:

اول: شناخت اهداف، مأموریت‌ها، و راهبرد فعلی سازمان یا نظام حکومتی

دوم: مطالعه محیط داخلی و خارجی یک نظام یا سازمان و تشخیص و تعیین فرصت‌ها و تهدیدات

محیط بیرونی و نقاط قوت و ضعف درونی سازمان یا نظام حکومتی

سوم: تعیین اهداف بلند مدت و کوتاه مدت سازمان یا نظام (آینده‌نگری و تدوین چشم‌انداز)
چهارم: انتخاب راهبرد مناسب برای سازمان یا نظام حکومتی (تدوین راهبرد) از طریق تعیین گزینه‌های راهبردی؛ (ارزیابی، مقایسه، اولویت‌بندی و ترکیب‌بندی گزینه‌ها)
پنجم: تأمین منابع و فراهم آوردن امکانات لازم برای اجرای راهبرد و اجرای آن
ششم: ارزیابی عملکرد از طریق سامانه اطلاعاتی و اعمال بازخورد (ارزیابی راهبرد)

لذا به نظر می‌رسد برای تدوین الگوی راهبرد امنیت ملی بومی با استفاده از الگوهای مدیریت راهبردی می‌توان از مدل برایشون به ترتیب زیر استفاده نمود:

اول: اتفاق نظر بین (مسئولین، نخبگان و جریان‌های سیاسی) برای تلاش در جهت برنامه‌ریزی راهبردی
دوم: بررسی، تشخیص و تعیین مأموریت‌ها و تعهدات بر اساس اسناد بالادستی (قانون اساسی، سند چشم‌انداز، سیاست‌های کلی ابلاغی)

سوم: تدوین، تنظیم و تعیین رسالت‌ها و هدف‌ها در قالب لوایح و قوانین
چهارم: ارزیابی محیط درونی (ظرفیت‌ها، نقطه قوت‌ها و ضعف‌ها)
پنجم: ارزیابی محیط بیرونی (فرصت‌ها و تهدیدها)
ششم: تدوین و تنظیم راهبرد. (دفتر مطالعات وزارت خارجه، ۱۳۸۷: ۲۴)

اهداف پژوهش: هدف اصلی دستیابی به الگوی تدوین راهبرد امنیت ملی با رویکرد بومی است.
هدف فرعی: شناخت مولفه‌ها و عناصر الگوی راهبرد امنیت ملی ۵ واحد سیاسی منتخب و کاربرد و تبدیل آن به یک الگوی بومی.

سؤالات پژوهش:

سوال اصلی: الگوی تدوین راهبرد امنیت ملی با رویکرد بومی دارای چه مولفه‌ها و عناصری است؟
و اولویت بین آنها چگونه است؟
سوال فرعی: الگوهای تجربی تدوین سند راهبرد امنیت ملی در کشورهای توسعه یافته چگونه است و ساختار، قواره و فرایند آن از چه مولفه‌ها و عناصری تشکیل شده است؟

نوع پژوهش: کاربردی - توسعه‌ای است چون از یک طرف این پژوهش باعث کمک به تدوین راهبرد امنیت ملی جمهوری اسلامی می‌شود، از طرفی نیز باعث حل مساله شده، تولید آن به طور مستقیم برای تدوین راهبرد امنیت ملی ج.ا.ا به کار گرفته می‌گردد.

روش پژوهش: توصیفی - پیمایشی است، زیرا، برای بررسی اسناد امنیت ملی کشورها از روش تحلیل محتوایی مقایسه ایی استفاده شده، برای به‌دست آوردن اطلاعات درباره دیدگاه‌ها، باورها و نظرات حجم نمونه آماری، از روش توصیفی - پیمایشی بهره گرفته شد.

روش و ابزار گردآوری اطلاعات

از دو روش زیر استفاده شده است:

روش کتابخانه‌ای: منابع کتابخانه‌ای مورد استفاده در این پژوهش، دو دسته می‌باشد که عبارت است از:

یک) مطالعه طرح‌های پژوهشی، کتاب‌ها، مقاله‌های علمی - پژوهشی

دو) مطالعه و تحلیل محتوای پنج سند راهبرد امنیت ملی ۵ واحد سیاسی.

روش میدانی: با استفاده از روش میدانی برای گردآوری اطلاعات به جامعه آماری و حجم نمونه مراجعه کرده، اطلاعات موردنیاز به دو شکل زیر کسب شد:

یک) استفاده از پرسشنامه؛ پس از تحلیل محتوایی مقایسه ایی اسناد چهار کشور و اتحادیه اروپا. پنجاه گویه یا پرسش در قالب یک پرسشنامه تهیه و به حجم نمونه ارائه شد تا میزان ضرورت گنجاندن این مولفه ها و عناصر در الگوی تدوین راهبرد امنیت ملی ج.ا.ا مشخص گردد.

دو) انجام مصاحبه؛ با حجم نمونه مصاحبه حضوری نیز انجام شد.

ابزار جمع آوری اطلاعات: در روش کتابخانه‌ای از فیش و در روش میدانی، از مصاحبه و پرسشنامه و مشاوره نیز استفاده شده است.

جامعه آماری: جامعه آماری این پژوهش شامل شصت نفر از نخبگان و خبرگان علمی، اجرایی و

مسئولین اطلاعات و امنیت ملی کشور با ویژگی‌های زیر می باشد:

۱- صاحب نظران دانشگاهی دکترای علوم سیاسی، روابط بین‌الملل، امنیت ملی و غیره یا سابقه

تدریس، پژوهش و تدوین و ترجمه کتاب و مقالات علمی در موضوع امنیت ملی

۲- مسئولین سیاست‌گذاری و اجرایی امنیتی، که حداقل دارای تحصیلات کارشناسی ارشد و سابقه ده سال به بالا در مقام‌های امنیتی، اطلاعاتی و نظامی و نظامیان در جایگاه امیری و سرداری، مسئولین کشوری با جایگاه‌های مدیرکل و بالاتر

حجم و روش نمونه‌گیری: با روش نمونه‌گیری «هدفمند غیرنسبیتی در دسترس»، پنجاه درصد از جامعه‌ی آماری، یعنی سی نفر برای حجم نمونه انتخاب شدند. هرچند، جامعه آماری از لحاظ صفات مشترک، از تجانس و یکدستی کاملی برخوردار بودند و تعداد کم‌تر نیز می‌توانست معرف کل باشد لیکن با توجه به محدود بودن تعداد جامعه آماری، پنجاه درصد آن با روش تخمین انتخاب شدند.

بررسی الگوهای تجربی اسناد امنیت ملی چهار کشور و اتحادیه اروپا

۱- سند راهبرد امنیت ملی^۱ فدراسیون روسیه:

این سند در ۱۲ می ۲۰۰۹ تصویب و تا سال ۲۰۲۰ م، راهنمای اصلی راهبرد امنیت ملی و دربردارنده، اولویت‌های راهبردی فدراسیون روسیه است. این سند از بخش‌های زیر، تشکیل شده است:

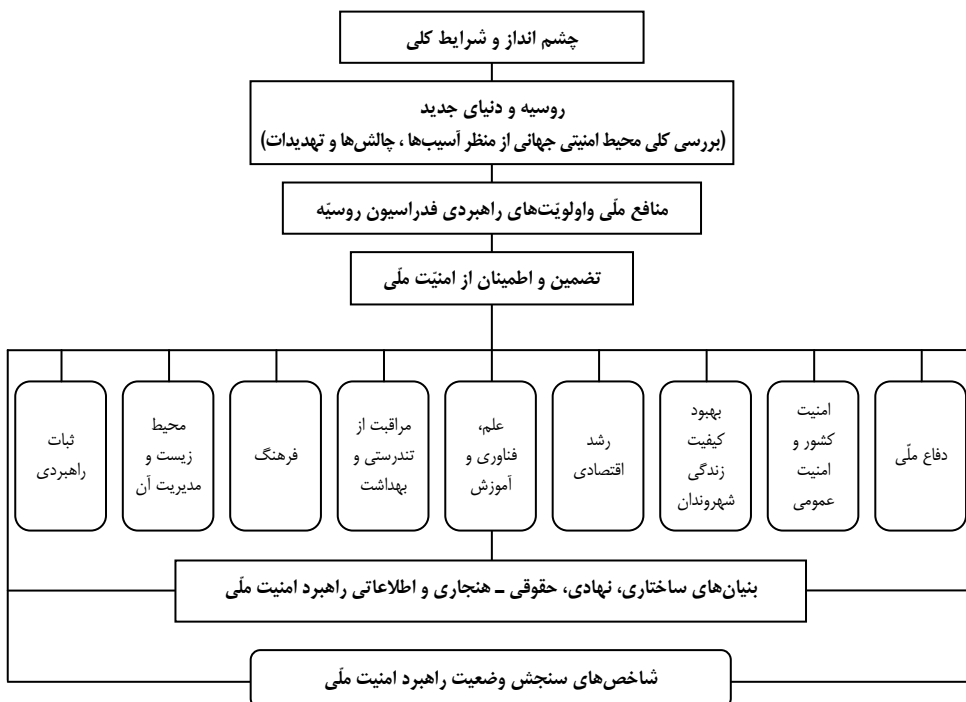
۱. مقدمه (شرایط کلی): منعکس کننده برداشت و نگاه کلی روسیه به محیط بین‌المللی و پدیده‌های جهانی (بحران‌ها، چالش‌ها، اولویت‌های راهبردی و...) است.
۲. منافع و اولویت‌های ملی: این بخش به منافع ملی بلند مدت، اولویت‌های اصلی امنیت ملی، ابعاد دفاع ملی، دولت و امنیت اجتماعی روسیه اشاره دارد.
۴. این بخش، محورهای اصلی جهت‌گیری راهبرد امنیت ملی روسیه تا سال ۲۰۲۰ م، شامل دفاع ملی، امنیت عمومی، بهبود کیفیت زندگی، ثبات راهبردی و ... است
۵. بخش پنجم: به ساختارها، نهادها، قوانین، هنجارها، فرامین رئیس جمهور برای پیاده سازی راهبرد و به حمایت‌های اطلاعاتی در تحقق راهبرد، اشاره دارد.
۶. محیط امنیتی بین‌المللی: آسیب‌پذیری‌ها و تهدیدات اعضای جامعه جهانی، معماری محیط امنیتی بین‌المللی و منطقه‌ای، گذار نظام بین‌المللی از وضعیت مبتنی بر بلوک‌های متضاد به سمت اصول دیپلماسی چندجانبه و... اشاره شد.
۷. این بخش به منافع ملی و اولویت‌های راهبردی روسیه (مثل حقوق اساسی، تمامیت ارضی، ثبات راهبردی، دفاع ملی، توسعه‌ی پایدار، و...) اشاره دارد.

1. National security strategy

۸. در این بخش سازه‌های اصلی تضمین امنیت ملی، شامل دفاع ملی، دولت و امنیت عمومی، علم، فناوری و آموزش، فرهنگ و... مورد بررسی قرار گرفته است.
۹. این بخش از سند به ساختارها، نهادها، سازمان‌ها، ابزارهای حقوقی - هنجاری و اطلاعاتی که در مرحله پیاده‌سازی راهبرد مورد نیاز است، اشاره دارد.
۱۰. بخش یازدهم؛ شاخص‌سازی: این بخش از سند، به سازوکارهای کلان و کلی مربوط به کنترل و ارزشیابی نحوه پیاده‌سازی و اجرای راهبرد اختصاص یافته است.

ملاحظه نهایی: تمرکز روسیه در این سند، در درجه نخست به محیط امنیتی داخلی و در درجه دوم به مدیریت و کنترل محیط امنیتی پیرامون می‌باشد البته متن سند بیانگر تمایل روسیه در جایگاهی هم‌تراز با پنج قدرت اول جهانی در حوزه اقتصاد نیز می‌باشد.

الگوی ترسیمی راهبرد امنیت ملی فدراسیون روسیه

۲- سند راهبرد امنیت ملی ایالات متحده آمریکا

سند راهبرد امنیت ملی ۲۰۱۰ آمریکا دارای یک مقدمه یا «دورنمای راهبرد امنیت ملی» و دارای سه بخش عمده می‌باشد:

۱. مقدمه سند: نگاه کلی بر راهبرد امنیت ملی آمریکا است. متغیرها و مؤلفه‌های مورد اشاره در این بخش:

- چالش‌های پیچیده پیش روی امنیت ملی در طلیعه قرن ۲۱؛

- لزوم شکل‌دهی و ساختن نفوذ آمریکایی؛

- لزوم تقویت منابع آمریکا؛

- لزوم معماری نظم بین‌المللی آمریکایی؛

- لزوم حرکت در مسیری که به تفوق و تسلط آمریکا بر چالش‌ها منتهی گردد؛

- وضعیت حاکم بر محیط جهانی و توصیف وضع موجود در ابعاد مختلف؛

- نقاط قوت و برتری‌های آمریکا برای ایفای نقش رهبری جهانی؛

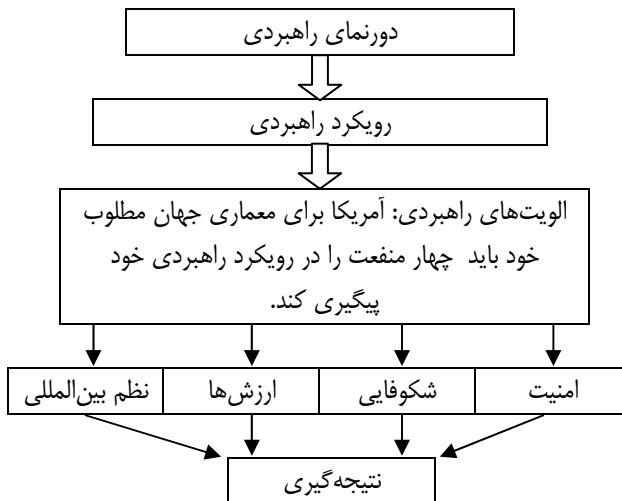
- اشاره به کانون‌های چالش‌ساز و تهدید آفرین علیه وضع موجود؛ و...

در یک جمع‌بندی می‌توان گفت، مقدمه راهبرد امنیت ملی آمریکا، مینیاتوری از متن اصلی است که در آن راهبرد ارائه شده است.

۲. بخش دوم: به بیان رویکرد راهبردی اختصاص یافت که شامل محیط راهبردی جهان، بیان رویکرد راهبردی آمریکا و تبیین محیطی که آمریکا درصدد معماری و شکل‌دهی آن است، تأکید بر معماری نظام بین‌المللی، بیان لزوم تقویت ظرفیت ملی که در آن هشت موضوع شامل دفاع، دیپلماسی، اقتصاد، توسعه، امنیت داخلی، اطلاعات، ارتباطات راهبردی، مردم و بخش خصوصی تبیین گردیده است.

۳. بخش سوم: این بخش به اولویت‌های راهبردی، شامل امنیت، شکوفایی، ارزش‌ها، نظم بین‌المللی اشاره دارد.

الگوی ترسیمی به‌دست آمده از سند راهبرد امنیت ملی ۲۰۱۰ آمریکا

۳- سند راهبرد امنیت ملی آلمان

این سند توسط گروه پارلمانی آلمان در ۶ می ۲۰۰۸ تهیه و دارای بخش‌های زیر است:

۱. مقدمه: در این مقدمه به موارد زیر اشاره دارد:

عضویت آلمان در اتحادیه اروپا و ناتو، نقاط قوت و فرصت، سیالیت محیط، تهدیداتی چون (تروریسم، جنایات سازمان یافته...)، تأثیرگذار بودن تحولات و پدیده‌های محیط بیرونی بر محیط امنیتی داخلی آلمان؛ و تأکید بر داشتن راهبرد امنیتی جامع و همه سو نگر برای مدیریت چالش‌ها و تهدیدات اشاره دارد.

۲. بخش دوم. تبیین کلی راهبرد امنیت ملی است که به: حمایت از شهروندان و سرزمین آلمان در مقابل آسیب‌ها، اهتمام به تعهدات نسبت به ناتو و اتحادیه اروپا، بحران‌ها و چالش‌های منطقه‌ای خطرآفرین، که راهبرد باید آن‌ها را پیش‌بینی و مقابله کند توجه به حقوق بین‌المللی؛ همکاری برای گسترش تأثیر روابط بین‌المللی چندجانبه بر اساس حقوق بین‌المللی و... اشاره دارد.

۳. بخش سوم. بیان چالش‌های اصلی و اهداف راهبردی (اولویت‌ها): این بخش بر محیط امنیتی تمرکز کرده، چالش‌های امنیتی و راه‌های مقابله با آن را در محورهای: مبارزه با تروریسم؛ جلوگیری از گسترش تسلیحات و... بیان کرده است.

۴. بخش چهارم، نتایج سیاست امنیتی آلمان: در این بخش حفاظت شبکه داخلی برای مدیریت و مقابله با بلایا و پدافند غیر عامل، تقویت امکانات برای مدیریت بحران‌ها، مشارکت امنیتی با جامعه‌ی تجاری و علمی بررسی شده است.

۵. بخش پنجم، نتیجه‌گیری: اشاره‌ی کلی به فرصت‌ها و تهدیدات محیط امنیتی جهانی و ارائه تصویر مثبت از آینده‌ی آلمان دارد.

۴- سند راهبرد امنیت ملی بریتانیا

این سند در اکتبر سال ۲۰۱۰ میلادی تدوین و منتشر گردید. سند از نظر سازماندهی و ساختار بندی دارای شش قسمت به شرح زیر است:

۱. پیش‌گفتار: در آن به موارد زیر توجه گردیده است: نگاه کلی به مقطع زمانی که سند مذکور تنظیم گردیده با خصیصه «بی‌ثباتی»، «غیرقابل پیش‌بینی»، «دنیایی با تغییرات شگفت‌انگیز» و «تکان‌دهنده». بیان صریح اولویت دولت، «بقای دولت» و «امنیت کشور» می‌باشد؛ تهدیدات محیط امنیتی و آسیب‌پذیری‌ها؛ توصیف و بیان الزامات ناشی از تغییر محیط امنیتی، و توصیف جایگاه و نقش بریتانیا در دنیا.

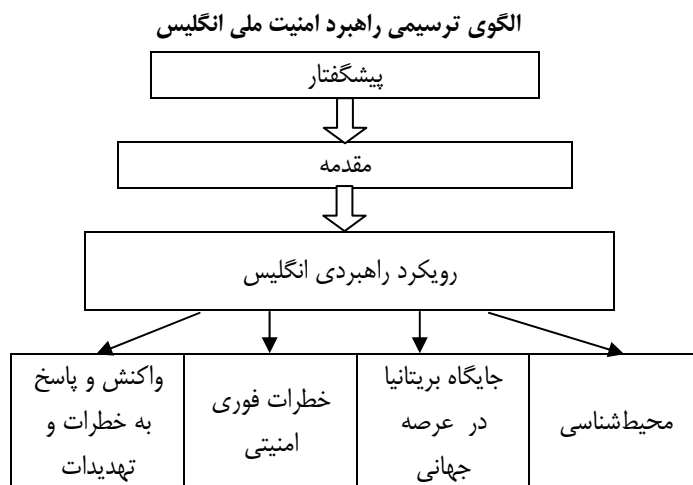
۲. مقدمه سند: به موارد زیر اشاره دارد: امنیت ملی بالاترین اولویت و اولین مأموریت دولت، امنیت شالوده‌آزادی و شکوفایی، بیان ویژگی‌های یک راهبرد که باید دارای روش شناسی محیط امنیتی، هدف مشخص، ابزارها و روش‌ها برای دستیابی به اهداف متناسب و واقع‌گرایانه و توان متعادل کردن اهداف، ابزارها و روش‌ها را داشته باشد.

۳. بخش اول: به محیط شناسی امنیتی متمرکز شده است (تهدیدات محیط داخلی و محیط خارجی به‌طور مصداقی، فرصت‌های راهبردی و در پایان الزامات بیان گردیده است).

۴. بخش دوم: به جایگاه و نقش بریتانیا در عرصه جهانی، مزیت‌های راهبردی، قوت‌ها و فرصت‌های بریتانیا، منافع ملی و ارزش‌های مورد نظر انگلستان پرداخته است.

۵. بخش سوم: بیان خطرات امنیتی: در این بخش به صراحت بیان شده که راهبرد امنیت ملی، دولت را ملزم می‌کند تا فوری‌ترین خطرات امنیتی را شناسایی، برآورد و شیوه‌های لازم و ابزارهای مقابله و برخورد با آن را به‌کار گیرد.

۶. بخش چهارم: بیان واکنش‌ها و پاسخ‌های راهبرد به خطرها: یعنی وظایف و مأموریت‌های راهبرد امنیت ملی، امکانات، وسایل و الزامات لازم برای پیاده‌سازی راهبرد همچنین به روش‌شناسی برآورد خطر امنیت ملی، اشاره دارد.

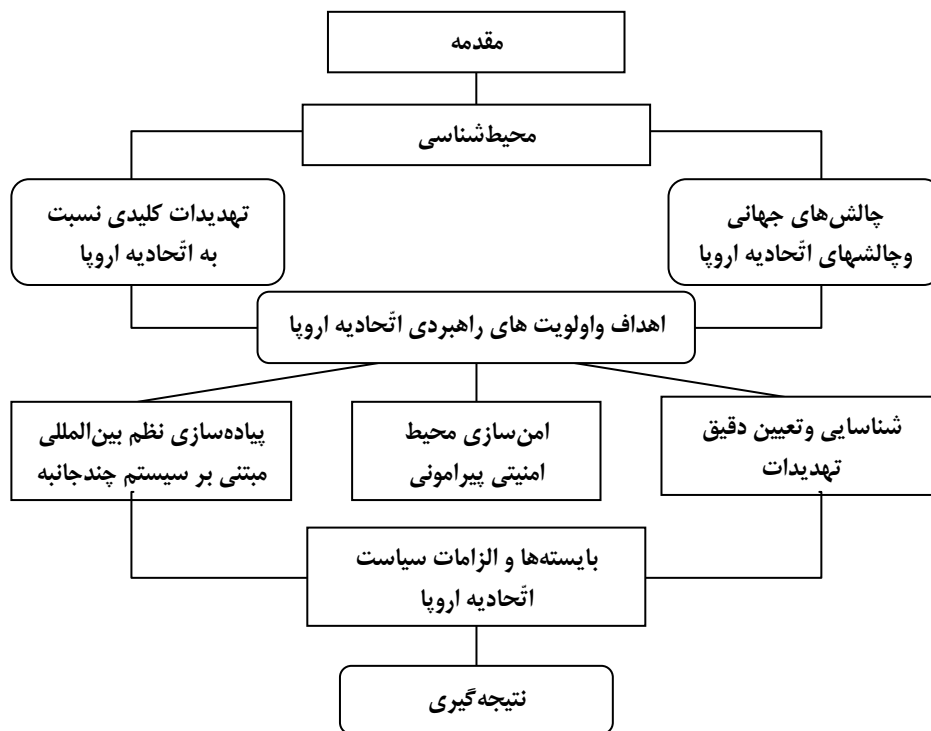
۵- سند راهبرد امنیتی اتحادیه اروپا

این سند در سال ۲۰۰۳ توسط شورای اتحادیه اروپایی تدوین و از لحاظ ساختار بندی، از پنج بخش زیر تشکیل شده است:

۱. مقدمه: به موضوعات کلی زیر اشاره دارد: تأثیر اتحادیه اروپا بر زندگی مردم، نگاه کلی به وضعیت کنونی اتحادیه اروپا، چالش‌ها و تهدیدات امنیتی در محیط جهانی و...
۲. محیط شناسی: به چالش‌های محیط امنیتی جهانی، تهدیدات کلیدی (تروریسم، گسترش سلاح‌های کشتار جمعی و...) و راه‌های مقابله و کنترل آنها اشاره دارد.
۳. اهداف راهبردی: به اقدامات اتحادیه اروپا در مقابله با تهدیدات، تأکید بر امن سازی محیط امنیتی پیرامونی، معماری نظام جهانی مبتنی بر چند جانبه گرایی و... اشاره دارد.
۴. الزامات خط مشی و سیاست اتحادیه اروپا: این بخش به موارد زیر اشاره دارد:

- فعال تر شدن اتحادیه در زمینه مدیریت بحران‌ها، پیشگیری از اختلافات سیاسی، اقدامات پیشگیرانه در مورد مشکلات نوظهور؛ مشارکت بیشتر در حل مسایل جهانی و...
- توانمندسازی بیشتر شامل؛ لزوم تأسیس آژانس دفاعی؛ تغییر و دگرگونی در ارتش با انعطاف‌پذیری بیشتر، کسب قابلیت‌های بیشتر در مواجهه با تهدیدات. و...
- دیپلماسی ایجاد سازوکاری که منابع مؤسسات اتحادیه اروپا را با هم ترکیب کند و...
- انسجام آفرینی بیشتر برای حداکثرسازی قدرت تأثیرگذاری آن در محیط امنیتی خارجی
- همکاری با شرکاء شامل آمریکا، روسیه، ژاپن، چین، کانادا، هند؛ و...

الگوی ترسیمی سند راهبرد ۲۰۰۳ اتحادیه اروپا

بررسی تطبیقی اسناد: داده‌های تحقیق در فرایند تحلیل اسناد منتخب امکان بررسی تطبیقی آن‌ها را فراهم آورد. به منظور دستیابی به اطلاعات جامع‌تر جهت طراحی الگوی تدوین راهبرد با رویکرد بومی، وجوه افتراق و اشتراک ساختاری و محتوایی اسناد، شناسایی و استخراج و در جدول‌های زیر درج گردید.

مقایسه محتوایی و ساختاری اسناد منتخب

ردیف	نام کشور	اولین محور مطرح در سند امنیت ملی (محیط شناسی)
۱	روسیه	روسیه و دنیای جدید (تبیین و تحلیل محیط امنیتی)
۲	اتحادیه اروپا	تبیین و تحلیل محیط امنیتی
۳	آمریکا	رویکرد راهبردی (بیان تهدیدات و فرصت‌ها) توصیف محیط امنیتی موجود و معماری محیط مطلوب
۴	آلمان	تبیین کلی محیط راهبردی امنیتی
۵	انگلستان	تبیین و تحلیل محیط امنیتی
		دومین محور مطرح در سند راهبرد امنیت ملی (الویت‌های راهبردی)

تبيين کلی منافع ملی و اولويت‌های راهبردی امنیت ملی	روسیه	۶
بيان اهداف راهبردی (اولويت‌های راهبردی)	اتحادیه اروپا	۷
بيان کلی و مجمل منافع و الویت‌های راهبردی	آمریکا	۸
بيان مبسوط و مشروح الویت‌های راهبردی	آلمان	۹
بيان جایگاه و نقش بریتانیا و فرصت‌های پیش رو	انگلستان	۱۰
سوم : تعیین نهادها و سازمان‌ها و عناصر مسئول در تدوین و پیاده سازی سند راهبرد امنیت ملی		
شورای امنیت ملی مسئول اجرای سند راهبردی است...	فدراسیون روسیه	۲۶
اشاره نشد	اتحادیه اروپا	۲۷
اشاره نشد	آمریکا	۲۸
نهاد شورای امنیت ملی (انجمن امنیت ملی)	آلمان	۲۹
مسئول هماهنگ کننده سند امنیت ملی معرفی شد		
شورای امنیت ملی؛ با ترکیب (نخست وزیر، روسای نظامی اطلاعاتی و...)	انگلستان	۳۰
مسئول اجرای سند راهبردی		
محور چهارم : انتخاب راهبرد		
راهبرد ترکیبی با تاکید بر محیط امنیتی داخلی	روسیه	۳۱
راهبرد برون‌گرا	اتحادیه اروپا	۳۲
راهبرد ترکیبی با تاکید بر محیط امنیتی جهانی	آمریکا	۳۳
راهبرد ترکیبی با تاکید بر محیط امنیتی خارجی	آلمان	۳۴
راهبرد ترکیبی با تاکید بر محیط امنیتی خارجی	انگلستان	۳۵
محور پنجم: مرجع صدور سند راهبردی		
با امضای رئیس جمهور	روسیه	۳۶
شورای اتحادیه اروپا	اتحادیه اروپا	۳۷
با امضای رئیس جمهور	آمریکا	۳۸
گروه پارلمانتاری آلمان	آلمان	۳۹
با امضای نخست وزیر و معاون او	انگلستان	۴۰
محور ششم: سازوکارهای نظارت و کنترل راهبرد در مقام اجرا		
نظارت بر اجرا و گزارش سالیانه توسط دبیر شورای امنیت ملی به رئیس جمهور	فدراسیون روسیه	۴۱
مطرح و تصریح نشد	اتحادیه اروپا	۴۲
مطرح و تصریح نشد	آمریکا	۴۳
مطرح و تصریح نشد	آلمان	۴۴
نظارت مداوم بر اجرا، برگزاری نشست‌های هفتگی و گزارش سالیانه شورای امنیت ملی به پارلمان	انگلستان	۴۵

تجزیه و تحلیل یافته‌های پژوهش:

هدف اصلی این پژوهش، کشف و شناسایی مولفه‌ها و عناصر اساسی در اسناد منتخب، به منظور برداشتن گامی در راستای تدوین الگوی راهبرد با رویکرد بومی است. ل بعد از بررسی پنج سند منتخب، پنجاه موضوع شناسایی شده، به عنوان گویه انتخاب و در قالب یک پرسشنامه به جامعه خبرگان عرضه شد تا میزان ضرورت یا عدم ضرورت گنجاندن هریک از این مولفه‌ها در الگوی بومی مشخص شود. از مجموع سی پرسشنامه حاوی پاسخ‌ها، اطلاعات جمع‌آوری شده با استفاده از روش SPSS استخراج و پاسخ‌ها، از رتبه یک تا پنجاه محاسبه شد و امتیازبندی آنها به روش زیر صورت گرفت: کم‌ترین امتیاز برای هر سؤال عدد صفر ($0 = 0 \times 30$)، بیشترین امتیاز ممکن برای هر سؤال عدد ۱۲۰ ($120 = 4 \times 30$) و میانگین امتیاز هر سؤال عدد ۶۰ ($60 = 120 / 2$) د نظر گرفته شد. سپس از طریق پردازش داده‌ها، سعی شد تا مولفه‌های الگوی بومی مشخص شود. دستاورد پژوهش در این مرحله، تدوین جدول رتبه‌بندی براساس امتیازات آنهاست.

جدول شماره (۱) مجموع امتیاز و رتبه هر مولفه (سؤال)

رتبه	سؤال	مجموع امتیازات	رتبه	سؤال	مجموع امتیازات
۱	۹	۱۱۶	۲۶	۳۷	۹۸
۲	۱۰	۱۱۵	۲۷	۴۷	۹۸
۳	۲	۱۱۳	۲۸	۱۵	۹۶
۴	۱۴	۱۱۲	۲۹	۲۵	۹۵
۵	۸	۱۱۱	۳۰	۲۸	۹۵
۶	۲۳	۱۱۱	۳۱	۳۵	۹۵
۷	۴۰	۱۱۱	۳۲	۱۸	۹۴
۸	۱	۱۱۰	۳۳	۳۸	۹۴
۹	۳	۱۱۰	۳۴	۴۵	۹۴
۱۰	۱۲	۱۰۹	۳۵	۴۸	۹۴
۱۱	۲۱	۱۰۹	۳۶	۳۹	۹۲
۱۲	۱۱	۱۰۸	۳۷	۱۷	۹۱
۱۳	۳۲	۱۰۷	۳۸	۲۷	۹۰
۱۴	۱۳	۱۰۶	۳۹	۳۴	۸۹
۱۵	۲۰	۱۰۶	۴۰	۴۴	۸۸
۱۶	۳۰	۱۰۶	۴۱	۲۶	۸۶

۱۷	۳۶	۱۰۶	۴۲	۵۰	۸۶
۱۸	۶	۱۰۵	۴۳	۵	۸۵
۱۹	۱۹	۱۰۵	۴۴	۲۲	۸۵
۲۰	۲۹	۱۰۵	۴۵	۴۳	۸۳
۲۱	۳۱	۱۰۵	۴۶	۴۲	۸۱
۲۲	۲۴	۱۰۳	۴۷	۴۹	۷۹
۲۳	۱۶	۱۰۲	۴۸	۴۶	۷۶
۲۴	۳۳	۱۰۲	۴۹	۷	۷۵
۲۵	۴	۹۹	۵۰	۴۱	۵۰

براساس داده‌های پژوهش و اطلاعات جدول شماره یک، صرف‌نظر از جایگاه هر مولفه و تقدم و تاخر آن در الگو، موضوعاتی که در الگوی بومی از نظر جامعه آماری مورد ملاحظه قرار می‌گیرد، در ۲۰ موضوع زیر می‌باشد: (ذکر این نکته لازم است که به جهت محدودیت حجم مقاله، فقط ۳ جدول تجزیه و تحلیل داده‌ها آورده شد و از بقیه صرف نظر گردید)

۱. بیان اهداف ملی: (پرسش ش ۹) براساس داده‌ها، هیچ یک از پاسخ دهندگان گزینه (مخالفم و خیلی کم) را انتخاب نکردند. ۲۷ نفر میزان ضرورت آن را در الگو، خیلی زیاد، دو نفر زیاد و یک نفر، کم دانستند. این موضوع با رتبه اول در جدول، ۱۱۶ امتیاز کسب کرد. با توجه به میانگین امتیاز قابل قبول (یعنی عدد ۶۰) ضرورت طرح آن در الگوی تدوین راهبرد امنیت ملی ج.ا.ا. توسط پاسخ دهندگان پذیرفته شد.

جدول شماره (۲) ضرورت بیان اهداف ملی در الگو بومی

میزان	عنوان (ضرورت بیان اهداف ملی در الگو)
۳۰	تعداد پاسخ‌های قابل قبول
۸۷/۳	میانگین امتیاز
%۴۳۴	انحراف استاندارد
۱۶۶	جمع امتیاز

توزیع میزان ضرورت مولفه (جدول شماره ۳)

درصد	فراوانی	میزان ضرورت مولفه
.....	مخالفم
.....	خیلی کم
۳/۳٪	۱	کم
۶/۷٪	۲	زیاد
۹۰٪	۲۷	خیلی زیاد
۱۰۰٪	۳۰	جمع

۲. استناد به اسناد بالادستی: (سؤال ش ۱) پاسخ دهندگان در مورد میزان ضرورت گنجاندن این مؤلفه در الگو بومی اتفاق نظر داشته، در طیف پاسخ‌ها، یک نفر ضرورت آن را کم، هشت نفر زیاد و ۲۱ نفر خیلی زیاد دانستند. این مؤلفه از مجموع ۱۲۰ امتیاز، ۱۱۰ امتیاز کسب و رتبه هشتم را احراز نمود. بر این اساس می‌توان گفت یکی از مؤلفه‌ها الگوی بومی تدوین راهبرد، استناد به اسناد بالادستی نظام می‌باشد.

۳. آرمان‌ها: (سؤال شماره ۲)، از مجموع سی نفر پاسخ دهنده، ۷ نفر گنجاندن آرمان‌ها در الگو را دارای ضرورت زیاد، ۲۳ نفر، خیلی زیاد دانستند. هیچ یک گزینه (مخالفم، ضرورت خیلی کم و ضرورت کم) را انتخاب نکرد. این مؤلفه از مجموع ۱۲۰ امتیاز، مجموعاً ۱۱۳ امتیاز کسب و در رتبه سوم قرار گرفت.

۴. ارزش‌ها (پرسش ش ۳) در طیف پاسخ‌ها یک نفر گزینه ضرورت کم، هشت نفر زیاد و ۲۱ نفر خیلی زیاد را انتخاب کردند. این مؤلفه، با کسب امتیاز ۱۱۰ و حائز رتبه ۹ به عنوان یکی از موضوعات الگوی بومی از جانب (حجم نمونه) پذیرفته شد.

۵. (مقدمه، دورنما و یا چشم‌انداز): (پرسش ش ۴) از بین پاسخ دهندگان، یک نفر گزینه خیلی کم، سه نفر کم، دوازده نفر زیاد، چهارده نفر خیلی زیاد را انتخاب کردند، این گزینه از مجموع ۱۲۰ امتیاز، جمعاً ۹۹ امتیاز کسب کرد و دارای رتبه‌ی ۲۵ می‌باشد. با توجه به میانگین امتیاز قابل قبول (۶۰)، ضرورت طرح آن در الگوی بومی پذیرفته شد.

۶. تعریف مفاهیم کلیدی: (پرسش ش ۵) برخی از کشورها برای پیشگیری از ابهام و برداشت‌های متفاوت، مفاهیم کلیدی، مانند امنیت ملی، منافع ملی، اولویت‌های راهبردی، و... رادر متن سند راهبردی، تعریف کردند.

از مجموع پاسخ دهندگان‌ها دو نفر با طرح این موضوع در الگو مخالف بوده، یک نفر خیلی کم، پنج نفر کم، ده نفر زیاد و یازده نفر ضرورت آن را خیلی زیاد دانستند. بنابراین، تعریف مفاهیم کلیدی با رتبه ۴۳ و کسب امتیاز ۸۵ می‌تواند به عنوان یکی از مولفه‌های الگوباشد.

۷. رویکرد راهبردی: (پرسش ش ۶) پاسخ دهندگان، گزینه مخالف یا ضرورت کم را انتخاب نکرده‌اند، تعداد سه نفر ضرورت آن را کم، نه نفر زیاد و هجده نفر خیلی زیاد بیان کردند. این موضوع مجموعاً ۱۰۵ امتیاز کسب کرد و حائز رتبه‌ی هیجدهم گردید و می‌تواند به عنوان یکی از مولفه‌های الگوی راهبرد بومی در نظر گرفته شود.

۸. ویژگی‌های راهبرد امنیت ملی: (پرسش ش ۷) برخی از کشورها در سند، انتظاراتی که از سند راهبردی دارند را تبیین کرده‌اند. در طیف پاسخ‌ها یک نفر مخالف ضرورت طرح آن در الگو بودند، دو نفر خیلی کم، هشت نفر کم، پانزده نفر زیاد و سه نفر خیلی زیاد ارزیابی کردند. لذا این موضوع رابا ۷۵ امتیاز و رتبه ۴۹ می‌توان در الگوی بومی آورد.

۹. منافع ملی: طیف پاسخ‌های خبرگان نشان می‌دهد که دو نفر ضرورت طرح آن را در الگوی بومی کم، ۵ نفر زیاد و ۲۳ نفر خیلی زیاد ارزیابی کردند. این مولفه جمعاً ۱۱۱ امتیاز و رتبه‌ی پنج را کسب کرد.

۱۰. منافع امنیت ملی: (پرسش ش ۱۰) منافع امنیت ملی به آن دسته از منافع ملی اطلاق می‌شود که بقا و دوام یک کشور یا یک ملت منوط به حفظ آن می‌باشد، مانند حاکمیت ملی، استقلال، ارزش‌های اساسی و... پاسخ دهندگان هیچ کدام گزینه‌های (مخالفم، ضرورت خیلی کم و کم) را انتخاب نکردند پنج نفر ضرورت طرح آن را در الگوی بومی زیاد و ۲۵ نفر خیلی زیاد ارزیابی کردند. بر این اساس، این مولفه دارای ۱۱۵ امتیاز بوده، رتبه دوم را در میان موضوعات و مولفه‌های الگو احراز کرد.

۱۱. شناخت محیط امنیتی: شناخت محیط امنیتی یکی از موضوعات اساسی راهبرد امنیت ملی است. این موضوع ۸ پرسش زیر را به خود اختصاص داد: (پرسش ش ۱۱) شناخت محیط امنیتی؛ در طیف پاسخ‌ها هیچکس گزینه (مخالفم و ضرورت خیلی کم) را انتخاب نکرد. دو نفر ضرورت طرح آن را کم، هشت نفر زیاد و بیست نفر خیلی زیاد ارزیابی کردند. این مولفه ۱۰۸ امتیاز و رتبه دوازده را کسب کرد. (پرسش ش ۱۲) با عنوان ضرورت تبیین وضع آینده‌ی محیط بین‌المللی، فقط یک نفر ضرورت طرح آن را در الگو کم، نه نفر زیاد و بیست نفر خیلی زیاد، ارزیابی کردند که مجموعاً ۱۰۹ امتیاز کسب کرده، در رتبه ۱۰ قرار گرفت. (پرسش ش ۱۹) با عنوان «تأکید بر پیوندهای میان محیط امنیتی داخلی و خارجی» تعداد سه نفر ضرورت طرح آن را کم، نه نفر زیاد و هجده نفر خیلی زیاد دانستند. این موضوع ۱۰۵ امتیاز کسب کرد و در رتبه ۱۹ می‌باشد. (پرسش ش ۲۰) ضرورت طرح تعیین محیط‌های امنیتی مقابل در الگوی بومی؛ در طیف پاسخ‌ها هیچ کس گزینه

(مخالفم و خیلی کم) را انتخاب نکرد. یک نفر ضرورت طرح آن را کم، دوازده نفر زیاد و هفده نفر خیلی زیاد ارزیابی کردند. این موضوع مجموعاً ۱۰۶ امتیاز و رتبه ۱۵ را کسب کرد. (پرسش ش ۳۸) به یکی از ابعاد محیط شناسی پرداخته که پیش بینی و اتخاذ پیش تدبیری در مواجهه با وضعیت‌های اضطراری را در سطح امنیت ملی، در معرض سنجش حجم نمونه قرار داد، در طیف پاسخ‌ها دو نفر خیلی کم، سه نفر کم، چهارده نفر زیاد و یازده نفر گزینهٔ خیلی زیاد را انتخاب کردند. این موضوع مجموعاً ۹۴ امتیاز رتبهٔ ۳۳ را کسب کرد. (پرسش شماره ۲۳) مولفه تبیین محیط امنیتی داخلی، در طیف پاسخ‌ها هیچ کس گزینه مخالف و خیلی کم را مطرح نکرد. یک نفر کم، هفت نفر زیاد و ۲۲ نفر خیلی زیاد را مد نظر قرار دادند که این مولفه مجموعاً ۱۱۱ امتیاز کسب نمود و در رتبه‌ی ۶ قرار دارد. (سؤال شماره ۲۸) یکی از موضوعات در حوزه‌ی محیط‌شناسی، توجه به قدرت‌های در حال ظهور می‌باشد. پاسخ دهندگان هیچ یک گزینه مخالفم و خیلی کم را انتخاب نکردند تعداد سه نفر کم، نوزده نفر زیاد و هشت نفر خیلی زیاد ارزیابی کردند. مجموعاً این مولفه ۹۵ امتیاز و رتبه‌ی ۳۰ را کسب کرد. (پرسش ش ۱۴) بیان خطرهای کلیدی در الگوی بومی پاسخ‌دهندگان هیچ‌کدام گزینه مخالفم و خیلی کم را انتخاب نکرد. دو نفر کم، چهار نفر زیاد و ۲۴ نفر خیلی زیاد ارزیابی کردند. این موضوع مجموعاً ۱۱۲ امتیاز و رتبه‌ی ۴ را احراز کرد.

۱۲. برآورد و اولویت‌بندی خطرها: (ش ۱۵) در طیف پاسخ‌ها هیچ‌کس گزینه مخالف و خیلی

کم) را انتخاب نکرد. سه نفر، ضرورت طرح آن را کم، چهارده نفر، زیاد و دوازده نفر، خیلی زیاد دانستند، مجموعاً امتیاز این مولفه ۹۶ و رتبه‌ی آن ۲۸ می‌باشد.

۱۳. تعیین اولویت‌های راهبردی: این موضوع ۱۳ سوال را به خود اختصاص داد (پرسش ش ۳۲)

در طیف پاسخ‌ها مخالف نداشت. دو نفر ضرورت طرح آن را در الگوی بومی کم، نه نفر زیاد و نوزده نفر خیلی زیاد ارزیابی کردند. این گزینه در مجموع ۱۰۷ امتیاز و رتبه ۱۳ را کسب کرد. تمرکز بر تهدیدهای اولویت دار در راهبرد (پرسش ش ۱۶) هیچ کس گزینه مخالفم و خیلی کم) را انتخاب نکرد، چهار نفر گزینه کم، شش نفر زیاد و نوزده نفر خیلی زیاد که جمعاً ۱۰۲ امتیاز و رتبه ۲۳ را کسب کرد. اولویت راهبردی را می‌توان همانند بسته‌ای تلقی کرد که در آن موضوعات راهبردی، اولویت‌بندی و براساس تقدّم و تاخّر تعیین تکلیف می‌شود. در فرایند پژوهش میدانی، محورهای زیر به عنوان موضوعات مربوط به بسته اولویت‌بندی راهبردی در الگو، از منظر خبرگان پژوهش مورد سنجش و ارزیابی قرار گرفته است:

یک. تعیین اولویت و تقدّم سازماندهی محیط داخلی یا خارجی (پرسش شماره ۴۵)

دو. تلاش برای شکل دهی محیط امنیتی بین‌المللی (پرسش شماره ۱۸)

سه. تلاش در باره ثبات سازی محیط امنیتی بین‌المللی (پرسش شماره ۱۷)

چهار. تمرکز بر محیط امنیتی پیرامونی (منطقه‌ای) (پرسش شماره ۲۱)

پنج. توجه به بازیگران همسو و تأثیرگذار در محیط بین‌المللی (پرسش شماره ۲۴)

شش. گزینه‌ی همکاری، تقویت و اصلاح نهادهای بین‌المللی (پرسش شماره ۲۵)

هفت. ایجاد نهادهای بین‌المللی جدید (پرسش شماره ۲۶)

هشت. ائتلاف سازی در محیط بین‌المللی (پرسش شماره ۲۷)

نه. بیان صریح موضوعات بین‌المللی، مانند خلع سلاح و غیره (پرسش شماره ۳۵)

داده‌های پژوهش میدانی درخصوص محورهای مورد اشاره در بالا، نشان می‌دهد جامعه نخبگان پژوهش با طرح این عناصر در موضوع اولویت‌بندی راهبردی موافق‌اند.

۱۴. راهبردهای موضوعی یا بخشی: راهبردهای موضوعی و بخشی (فرهنگی، سیاسی، اقتصادی،

علمی و فناوری، زیست محیطی، دفاعی - نظامی و غیره) لایه‌ای از راهبرد امنیت ملی را تشکیل می‌دهند.

یافته‌های پژوهش میدانی نیز نشان می‌دهد پاسخ دهندگان به (پرسش ش ۳۹) با عنوان «ورود به مسائل

بخشی» با طرح این موضوع در الگو بومی مخالفتی نکرده، گزینه خیلی کم را انتخاب نکردند. از مجموع

حجم نمونه هشت نفر ضرورت طرح آن را در الگو کم، دوازده نفر زیاد و ده نفر خیلی زیاد ارزیابی کردند.

این موضوع مجموعاً ۹۲ امتیاز و رتبه ۳۶ را به دست آورد. در ادامه این سوال کلی چند سوال جزئی تر

مطرح و پاسخ‌های زیر حاصل شد. (پرسش شماره ۳۶) ضرورت بیان خط مشی کشور در حوزه‌ی دفاع ملی؛

از جامعه نخبگان دو نفر کم، ده نفر زیاد و هجده نفر خیلی زیاد ارزیابی کردند و کسی مخالف ضرورت آن

نبود یا خیلی کم ارزیابی نکرد. این گزینه مجموعاً ۱۰۶ امتیاز و رتبه ۱۶ را کسب کرد. (پرسش شماره ۳۷)

مربوط به موضوع امنیت عمومی؛ هیچ‌یک با طرح آن در الگوی بومی مخالفت یا خیلی کم ارزیابی نکرد..

این موضوع مجموعاً ۹۸ امتیاز کسب کرده، دارای رتبه ۲۶ می‌باشد. در مورد مسأله تهدیدها و آسیب‌ها در

فضای سایبر که موضوع (پرسش ش ۴۰) می‌باشد، پاسخ دهندگان با طرح این مولفه در الگو بومی

(مخالقم، خیلی کم و کم) را انتخاب نکردند نه نفر ضرورت آن را زیاد و ۲۱ نفر خیلی زیاد ارزیابی کرده‌اند.

این مولفه مجموعاً ۱۱۱ امتیاز کسب کرده، دارای رتبه هفت می‌باشد.

۱۵. برآورد قدرت ملی: برآورد قدرت ملی به معنی بیان جایگاه و توانایی کشور برای تحقق و

دستیابی به اهداف تعیین شده در حوزه امنیت ملی است. (پرسش ش ۳۰) در خصوص ضرورت بیان جایگاه

و توانایی کشور برای تحقق اهداف امنیت ملی، هیچ یک گزینه مخالفم و خیلی کم را انتخاب نکردند، دو

نفر کم، ده نفر زیاد و هجده نفر خیلی زیاد ارزیابی کردند.

این گزینه در میان مجموع مولفه‌ها، ۱۰۶ امتیاز و رتبه ۱۶ را اخذ کرد. در این راستا ضرورت تعیین لوازم، منابع و روش‌های پیاده سازی راهبرد امنیت ملی که با موضوع برآورد قدرت ملی مرتبط بود، مورد سنجش قرار گرفت که هیچ یک از پاسخ دهندگان با طرح آن در الگو، مخالف نبوده، گزینه ضرورت خیلی کم را انتخاب نکردند. دو نفر ضرورت طرح این مولفه را در الگو کم، یازده نفر زیاد و هفده نفر خیلی زیاد ارزیابی کردند. این مولفه مجموعاً ۱۰۵ امتیاز و رتبه ۲۰ را کسب کرد.

(پرسش ش ۴۳) با «عنوان الزامات ایجاد قابلیت و تهیه منابع متناسب با تهدیدات و اولویت‌بندی آنها از مولفه‌های حوزه‌ی قدرت ملی است» که ده نفر از حجم نمونه، ضرورت طرح آن را در الگو کم، سیزده نفر زیاد و شش نفر خیلی زیاد ارزیابی کرده‌اند و مجموعاً ۸۳ امتیاز و رتبه‌ی ۴۵ را کسب کرده است.

۱۶. مأموریت و تکالیف: منظور از آن تصریح در مورد آن دسته از مأموریت‌هاست که دستیابی به اهداف امنیت ملی را امکان پذیر می‌سازد. در طیف پاسخ‌ها گزینه مخالفم و خیلی کم، نداشت، دو نفر ضرورت طرح آن را در الگو کم، هشت نفر زیاد و بیست نفر خیلی زیاد دانسته‌اند. این گزینه مجموعاً ۸۱ امتیاز کسب کرده، در رتبه ۴۶ قرار دارد. در همین چارچوب (پرسش شماره ۳۳) مبنی بر بیان اقدامات در حوزه امنیت ملی، کسی با ضرورت طرح این مولفه در الگو مخالف نبود. یک نفر گزینه خیلی کم، چهار نفر کم، هفت نفر زیاد و هجده نفر ضرورت خیلی زیاد را انتخاب کرده‌اند. این مولفه ۱۰۲ امتیاز کسب کرده، دارای رتبه ۲۴ می‌باشد.

۱۷. بیان پایه اصلی راهبرد امنیت ملی: راهبرد یک کشور ممکن است فرهنگ پایه، اقتصاد پایه یا غیر از آن باشد. در خصوص ضرورت طرح آن در الگو بومی (پرسش ش ۳۱) هیچ یک گزینه (مخالفم و خیلی کم) را انتخاب نکرد، یک نفر ضرورت آن را کم، نه نفر زیاد و نوزده نفر ضرورت طرح آن را در الگوی خیلی زیاد ارزیابی کرده‌اند. این موضوع ۱۰۵ امتیاز کسب کرده، در رتبه ۲۱ می‌باشد.

عنوان مؤلفه: بیان پایه‌های اصلی راهبرد امنیت ملی کشور، جدول شماره (۴)

میزان	عنوان
۲۹	تعداد پاسخ‌های قابل قبول
۳/۶۲	میانگین امتیاز
۰/۵۶۱	انحراف استاندارد
۱۰۵	جمع امتیاز

جدول شماره (۳-۴) توزیع میزان ضرورت هر مؤلفه

میزان ضرورت مؤلفه	فراوانی	درصد
مخالفم	--	--
خیلی کم	--	--
کم	۱	۳/۵
زیاد	۹	۳۱
خیلی زیاد	۱۹	۶۵/۵
جمع	۲۹	٪۱۰۰

۱۸. تصریح به دخالت نظامی در بحران‌های بین‌المللی: در طیف پاسخ‌ها، پنج نفر گزینه

مخالفم، ۸ نفر خیلی کم، ده نفر کم، شش نفر زیاد و ۱ نفر خیلی زیاد را انتخاب کردند. این گزینه با کسب امتیاز ۵۰ که پایین‌تر از میانگین امتیازات (یعنی ۶۰) می‌باشد حایز کسب امتیاز لازم جهت طرح در الگو بومی از دیده‌نخبگان (حجم نمونه) نشد.

جدول شماره (۳-۲) تجزیه و تحلیل داده‌ها

عنوان	میزان
تعداد پاسخ‌های قابل قبول	۳۰
میانگین امتیاز	۶۷/۱
انحراف استاندارد	۱/۰۹۳
جمع امتیاز	۵۰

جدول شماره (۳-۲) توزیع میزان ضرورت هر مؤلفه

میزان ضرورت مؤلفه	فراوانی	درصد
مخالفم	۵	٪۱۶/۷
خیلی کم	۸	٪۲۶/۷
کم	۱۰	٪۳۳/۳
زیاد	۶	٪۲۰
خیلی زیاد	۱	٪۳/۳
جمع	۳۰	٪۱۰۰

۱۹. نهادهای مجری و ناظر راهبرد: پرسش شماره ۴۸، میزان ضرورت تعیین نهادهای مؤثر در تدوین و پیاده سازی راهبرد را مورد ارزیابی قرار داد، که در طیف پاسخ‌ها، یک نفر ضرورت آن را خیلی کم، چهار نفر کم، پانزده نفر زیاد و ده نفر خیلی زیاد دانسته. این گزینه ۹۴ امتیاز و رتبه ۳۵ را کسب کرد.

۲۰. اسناد مکمل سند راهبردی: راهبرد امنیت ملی برای دوره‌ی زمانی معینی تدوین می‌گردد و در بردارنده‌ی ابعاد و لایه‌های امنیت ملی می‌باشد. اما تحولات محیطی معمولاً اقتضا می‌کند که برخی از ابعاد امنیت ملی، بطور پیوسته مورد بازنگری، اصلاح و تجدید نظر قرار گیرد. درحالی‌که برخی دیگر از ابعاد امنیت ملی، نیازمند چنین تغییرات زود هنگامی نیست. به عنوان مثال، بُعد فرهنگی یا زیست محیطی در راهبرد، همانند بُعد دفاعی و نظامی نیازمند اصلاح و تغییرات مداوم نیست. به این ترتیب، شرایط متحول محیطی، تدوین کنندگان راهبرد را ملزم به بازنگری برخی ابعاد و جنبه‌های راهبرد می‌کند. در بخش پژوهش میدانی ضرورت اسناد مکمل در الگوی تدوین راهبرد از دیدگاه حجم نمونه در قالب (پرسش شماره‌ی ۴۹) مورد ارزیابی قرار گرفت که نه نفر، ضرورت طرح آن در الگو را کم، هفده نفر زیاد و چهار نفر خیلی زیاد ارزیابی کردند. این موضوع در مجموع ۷۹ امتیاز و رتبه ۴۷ را کسب کرد.

۲۱. دوره‌ی زمانی بازنگری و اصلاح: راهبرد امنیت ملی کشورها به طور معمول در دوره‌ی زمانی مشخص مورد بازنگری قرار می‌گیرد تا در آن اصلاحات و تغییرات مورد نظر انجام گیرد، این موضوع در فرایند پژوهش مورد ارزیابی قرار گرفت که در طیف پاسخ‌ها، یک نفر ضرورت طرح آن را خیلی کم، شش نفر کم، پانزده نفر زیاد و هفت نفر خیلی زیاد ارزیابی کردند. این موضوع در مجموع ۸۶ امتیاز کسب کرد و در رتبه‌ی ۴۲ می‌باشد.

نتیجه‌گیری:

بر اساس یافته‌های پژوهش، الگوی تدوین راهبرد امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران می‌بایستی دارای موضوعات و مولفه‌های ۲۰ گانه زیر باشد: اهداف ملی؛ استناد و ارجاع به اسناد بالادستی؛ آرمان‌ها؛ ارزش‌های اساسی؛ مقدمه، تعریف مفاهیم کلیدی به کاررفته در سند راهبرد امنیت ملی؛ رویکرد راهبردی کشور؛ ویژگی‌های راهبرد امنیت ملی؛ منافع ملی، منافع امنیت ملی؛ شناخت محیط امنیتی؛ برآورد و اولویت‌بندی خطرات؛ اولویت‌های راهبردی، راهبردهای موضوعی و بخشی؛ برآورد قدرت ملی، بیان مأموریت و تکالیف در راستای تحقق اهداف ملی، بیان پایه‌های اصلی راهبرد امنیت ملی کشور؛ تعیین نهادهای مجری و ناظر راهبرد؛ اسناد مکمل سند راهبرد امنیت ملی، تعیین دوره‌ی زمانی بازنگری و اصلاح راهبرد امنیت ملی.

البته مجموع داده‌های پژوهش را می‌توان صرف‌نظر از برخی ملاحظات در ۵ محور زیر نیز دسته‌بندی کرد:

یک. شناخت اهداف و مأموریت‌های فعلی کشور؛

دو. شناخت محیط امنیتی؛

سه. تعیین اهداف بر اساس آینده‌نگری و تدوین چشم‌انداز؛

چهار. انتخاب راهبرد مناسب از طریق تعیین گزینه‌های راهبردی، ارزیابی، مقایسه، اولویت‌بندی و ترکیب گزینه‌ها بر اساس آینده‌نگری و تدوین چشم‌انداز؛

پنج. تأمین منابع و فراهم آوردن امکانات لازم برای پیاده‌سازی راهبرد.

عناصر پنجگانه بالا به عنوان موضوعات و مولفه‌های مطرح در سازه‌های راهبرد امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران می‌باشد.

کتابنامه

- برایسون، (۱۳۸۷) *تدوین استراتژی امنیت ملی*، ماهنامه‌ی شماره ۲۲۹ رویدادها و تحلیل‌ها، تهران: انتشارات دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی وزارت خارجه جمهوری اسلامی ایران،
- دانش آشتیانی، محمداقرا، (۱۳۸۸) *الگوی طرح‌ریزی راهبرد دفاعی - امنیتی*، تهران، انتشارات دانشگاه دفاع ملی،
- عصاریان نژاد، حسین، (۱۳۸۷)، *منطق و روش پژوهش در حوزه‌ی مطالعات امنیت* تهران: انتشارات دانشگاه عالی دفاع ملی،
- لی نور. جی مارتین (۱۳۸۳)، *چهره جدید امنیت در خاورمیانه*، ترجمه، قدیر نصری، تهران، انتشارات پژوهشکده مطالعات راهبردی
- ماندل، رابرت (۱۳۷۹)، *چهره متغییر امنیت ملی*، تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی
- مقدمی، صابر، (خرداد ۱۳۸۱)، *راهبرد در نقش تصمیم‌گیری راهبردی*، مجله تدبیر، شماره‌ی ۱۲۳،
- National Security Strategy of the United States of the American, MAY 2010
- Russia, National Security Strategy to 2020. Approved By Decree of the President of The Russian Federation 12 May 2009 , No 537.
- A Secure Europe in a Better World: European Security Strategy , Approved by the General Secretariat of the Council of the European Union.
- A Security Strategy for Germany , Resolution of the CDU/ CSU Parlimentary Group From May6,2008,Presented at the CDU/ CSU Security Conference Berlin, May7 2008.
- A Strong Britain in an Age of Uncertainty: The National Security Strategy, Presented to Parliament by the Prime Minister by Command of Her Majsty October2010